

14. Koncur N. L'vivs'kyj sobor 1946 roku i problemy vyzhyvannja greko-katolykiv / Natalija Koncur // Naukovi zapysky Ternopil's'kogo un-tu V. Gnatjuka. Serija: Istorija. – Ternopil', 2008. – Vyp.3. – S.268–271.

15. o. Govera I. L'vivs'kyj psevdosobor 1946 roku ochyma uchasznyka / o. Ivan Govera // Ukraïns'ka Greko-Katolyc'ka Cerkva v istorii ta suchasnyh procesah rozvytku ukraïns'kogo suspil'stva (do 420-littja ukkladennja Berestejs'koi unii, 70-littja L'vivs'kogo «psevdosoboru» 1946 r.): Materialy Vseukraïns'koi naukovopraktychnoi konferencii (m. Ternopil', 21–22 kvitnja 2016 r.) / Za zag. red. d. ist. n. E. Bystryc'koi (gol. red.), d. filos. n. A. Kolodnogo, d. filos. n. P. Jaroc'kogo. – Ternopil'–Kyïv: Vektor, 2016. – S.167–172.

Gavrysh I. V., postgraduate student, the Ukrainian History Department, Vasyl Stefanyk Precarpathian national university (Ukraine, Ivano-Frankivsk), 55janet@ukr.net

Religious and political processes on the territories of the Stanislaviv diocese of the Ukrainian Greek Catholic Church before and during carrying out of Lviv union

In the context of research of the history of Ukrainian Greek Catholic Church the author pays attention to the features of the anti-religious policy of the Soviet power on the territories of Stanislaviv diocese in the 1940s, indicates the artificiality of «self-destruction» of the Church at the Lviv union and the process of «reunification» with the Russian Orthodox Church, repressive mechanisms of state influence on church leaders, priests and believers, sacrificial readiness of the Greek Catholic clergy to defend their faith against the official policy of the Soviet regime. Has been found that decision on convening the Union was accepted not church leaders, even those that were part of the Initiative group, but first of all by the security organs. The main role in spreading the Orthodox faith in the Precarpathian region played an ordained bishop A. Pelvetskyj. However, the Union did not become a point of decisive turn of clergy and believers to Orthodoxy, but only one of the stages of liquidation of the UGCC. Despite the repressive methods of influence, the most of the Greek Catholic priests of diocese categorically refused to betray the faith of their parents, and some of them the transition to Orthodoxy considered usual formality.

Keywords: Ukrainian Greek Catholic Church, Stanislaviv diocese, bishop, Lviv union, priesthood, Soviet authorities.

* * *

УДК 94(477)«1953/1964»:378

Лук'яненко О. В.,
кандидат історичних наук, ст. викладач,
Полтавський національний педагогічний університет
ім. В. Г. Короленка (Україна, Полтава),
lukyanenko.ov@gmail.com

«КАРИКАТУРНІ ВІЙНИ» В ОСВІТЯНСЬКІЙ ПРЕСІ УРСР ДОБИ «ВІДЛИГИ» (1953–1964 РОКИ) (Ч.5)

Ілюструються акценти, що їх розставляла для освітян УРСР профільна преса періоду десталінізації (1953–1964 рр.) у сфері міжнародної політики крізь специфічну форму впливу на свідомість – карикатури. Застосування методу контент-аналізу дозволило проілюструвати тлумачення викладачами та студентами вищів світового порядку та оцінки подій на міжнародній арені; виявити змістову участь освітян у «холодній війні». Розвідка написана у межах науково-дослідної роботи кафедри культурології ПНПУ імені В. Г. Короленка «Регіональні виміри повсякденної культури України XVIII–XX століть».

Ключові слова: повсякдення, міжнародна політика, карикатура, вища педагогічна школа, десталінізація.

Кінець 1950–х – 1960–ті роки можна цілком упевнено назвати не лише «відлигою» у політичному житті СРСР, але й часом глобального танення «льодовиків колоніалізму». Питання молодих країн Сходу та Півдня, що прокидалися, не могли бути залишені осторонь радянськими освітянами. Вінницький вихованець А. Гуцол у грудні 1958 р. опублікував на сторінках «Радянської освіти» малюнок під промовистою назвою «Геть пута колоніалізму!». На карикатурі був зображений негр з голим торсом та у настегновій пов'язці – класичне уявлення про обездоленого раба. Він напруг усі м'язи, аби розірвати залізні ланці, що сковували його руки. На обличчі у

нього вираз суворого докору і німого звинувачення. Від сильного напруження цеп розлетівся, тріснувши по ланкам. Кайданка з лівої руки злетіла взагалі, а за уламки ланцюга тримаються дві миршаві маленькі фігур. Один з «відкинутих» одягнений у військову форму у коковому шоломі, шортах та сорочці. Інший – у циліндрові, фраківі та штанах у смужку. На задньому фоні видніються піски пустелі, де для кращої орієнтації у просторі написано «Африка», а також дві пальми для ще більшого створення ефекту присутності. Немає сумніву, що у вигляді агресорів, що зазнали поразки, є спроба змалювати Францію як одного з найбільших колоніалістів світу. Тому, найвірогідніше, що в одному з них зашифрований президент Четвертої Республіки Рене Коті. Щодо іншого є сумніви. Очевидно, це відсилка до Великобританії як іншого «власника» Африки. Тоді іншим «буржуа у повітрі» міг бути прем'єр країни граф Гарольд Макміллан. Проте, є ряд запитань щодо можливості апелювання до Британії саме на цьому малюнку. Країна у 1958 р. мало зробила у напрямку деколонізації. Окремі кроки були здійснені раніше. Так, у 1956 р. влада провела плебісцит у Британському Тоголенді і вже 1957 р. ООН сповістило про утворення приєднання колишньої колонії до іншої залежної території – Золотого Берега, хоча й не надовго була частиною підпорядкованої Британії землі [2]. У березні 1957 р. Золотий Берег під назвою Гана отримав незалежність першою з країн регіону суб-Сахари [3, р. 3]. Інше звільнення від влади британців відбулося ще раніше, у 1956 р. У ході довгої війни з численними жертвами Судан закінчив добу 55-літнього союзу з Британією і вийшов з орбіти політичного впливу Єгипту. Проте, криваві події громадянського протистояння не знайшли відгуку у карикатурах радянських освітян [4]. Натомість факти з життя Африки 1958 р. стали в центрі уваги. Спроби визначити, яку з країн, що отримали незалежність у 1958 р. від влади Франції, намагався зобразити А. Гуцол на своєму малюнку, насправді, зводяться до довгого переліку. Період «параду суверенітетів», що не міг бути не помічений радянською пропагандою, почався із 28 вересня, коли у Франції та її колоніях провели референдум з питання нової французької конституції. Однак, тоді Французька Гвінея 94,4% голосів населення проголосувала проти проекту, що вивело її зі складу Французького співтовариства. І вже 2 жовтня Територіальна асамблея Гвінеї проголосила її незалежною Гвінейській республікою [5, р. 1]. За два тижні, 14 жовтня, у м. Антананаріву на Мадагаскарі проголошено автономну Мальгаську республіку; 24 листопада – Автономну Суданську республіку, 25 листопада – Автономну Республіку Сенегал, 28 листопада – Автономні Республіки Конго, Габон, Чад та Автономну Ісламську Республіку Мавританія. Ще раніше, 14 листопада Франції взяла на себе зобов'язання перед Генеральною Асамблеєю ООН надати незалежність Того у 1960 році. Однак, усі ці політичні зміни упродовж осені 1958 р. жодним чином не відбилися у карикатурах. Дискусія чомусь була почата саме в грудні. Саме тоді чорна – чи то екваторіальна Африка, зображена, на малюнку А. Гуцола стала масово пробиватись шлях до автономії у складі Французького співтовариства. Так, 1 числа новий статус отримала Убангі-Шарі (Автономна Центральнаафриканська

Республіка), 4 грудня – Кот-д'Івуар та Дагомея; і, нарешті, підходячи впритул до часу друку карикатури, 11 грудня – Верхня Вольта [6, с. 75]. Отже, чорний раб – збірний образ 13 республік, що народилися на руїнах Французької колоніальної імперії.

Ми можемо пояснити зацікавленість саме французькою деколонізацією роздумами А. Фурсова щодо її відмінності від британської моделі. Він зауважував, що ще конституція Четвертої республіки 1946 р. перейменувала імперію на Французький Союз. В її законодавчій Асамблеї засідали делегати всіх підлеглих територій. На відміну від Британії, де політика залишалася в руках титульної нації. Це підготувало ґрунт для унезалебнення країн Африки уже за часів П'ятої Республіки, держави, перейменованої на Французьку Спільноту (La Communauté), колоніям надали право виходу з об'єднання [7, с. 11].

Упродовж майже двох років періодика не зверталася до такого виду ідеологічного впливу як політична карикатура. Лише у липні 1960 р. «Радянська освіта» розмістила на своїх шпальтах малюнок Б. Воробйова під назвою «Народ Конго не закувати в кайдани колоніалізму!» [8]. Конфлікт у цій африканській державі розгорівся задовго до липня. Проте, радянська ідеологічна машина в особі освітян зреагувала на нього відносно запізно. У першу гарячу стадію протистояння – 1959 рік з демонстраціями чорношкірого населення проти бельгійської влади, розгоном демонстрацій, арештом лідера Національного руху Конго Патріса Лумумби радянські карикатуристи мовчали. Тим паче тихо було й надалі, коли агресія у боротьбі за незалежність африканської країни трансформувалася у політичне здобування самостійності [14]. Ще 20 лютого в Брюсселі закінчився Круглий стіл, який після місяця дипломатичних піруетів постановив надати незалежність Бельгійському Конго. Однак, це не відобразилося у періодиці, як і початок громадянських виступів за три місяці потому, 14 травня. Прикметно, що студентів та викладачів не зацікавила навіть перемога на виборах до нижньої палати парламенту і в провінційні збори молодого держави Національного руху Конго, який очолив оспіваний Советами «апостол незалежності» Патріс Лумумба [12, с. 7]. Можливо, інтерес до колишньої бельгійської колонії був низьким через відсутність явного конфлікту, який можна було з легкістю зробити змістом пропаганди. Радянських пропагандистів зрозуміти легко. Формування органів влади нової країни відбувалося доволі спокійно. Малювати карикатури на червневі вибори до сенату Конго, про формування тоді ж уряду під контролем Патріса Лумумби, про, здавалося б, демократичне і цивілізоване підписання 22 червня договору про військову і фінансову співпрацю між колишньою метрополією Бельгією і Бельгійським Конго чи про обрання 24 червня Президентом Жозефа Касабу позбавляло цей вид ідеологічного впливу усілякого сенсу. Нарешті, проголошення незалежності та перейменування на Республікою Конго 30 червня аж ніяк не могло стати сюжетом політичного знущання [9].

Однак, на щастя для тоталітарної держави, колесо історії закутилося трохи в інший бік, що й, очевидно, привернуло увагу радянських учителів. На карикатурі Б. Воробйова на фоні чорного нічного неба біліють

величезні літери заклик: «Агресори! Забирайтесь геть з Конго!», з лівого кутка величезна рука збиває з ніг бельгійського вояка у береті, з ножом та револьвером на поясі. Він, як і годиться окупантові в уяві карикатуриста, худий, миршавий, з гострим орлиним носом, з тоненькими волохатими руками, які закінчуються ледь не кігтями. Поруч на піску пустелі лежить пом'ята від удару об кулак боеголовка з надписом «агресія». Для кращої ідентифікації посеред просторів піску надпис: «Конго». Традиційним є й підпис до карикатури («з газет»): «Народ Конго не самотній у боротьбі за свою незалежність. Широку підтримку він знайшов у народів Радянського Союзу, всіх країн соціалістичного табору, народів Африки і Азії, які рішуче засудили агресивні дії бельгійських колонізаторів, як частину загальної імперіалістичної змови проти національно-визвольного руху в Африці» [8].

Які ж події викликали до життя карикатуру, що у відносно спокійному процесі транзиту влади у Республіці Конго, спонукали до засудження агресії? Нині відомо, що у країні після проголошення незалежності корінні мешканці розпочали такі-собі акції «відплати» колишнім колонізаторам: катування, вбивства та масові звалтування білого населення стали звичними. На противагу цьому загострилося протистояння в армії. Скоріше за все, на карикатурі Б. Воробйова зображений командувач армією Еміль Янсенс (Émile Robert Alphonse Hippolyte Janssens). Він був відомий під прізвиськом «Маленький маніяк» (Petit Maniaque) і не волів бачити Конго незалежним. Відомо, що 5 липня 1960 р. він, аби підкреслити солдатам нової держави факт, що нічого не змінилося з отриманням суверенітету, написав на дошці перед сержантами гарнізонів: «До незалежності = Після незалежності». Це обурило чорношкірих вояків і спричинило бунт, що закінчився походом на столицю Леопольдвіль [13]. Бельгія реагувала логічно у даній ситуації, рятуючи білошкіре населення колишньої колонії: десантники надавали допомогу у Браззавілі та Стенлівілі. Бельгійський повітряний десант зайняв аеропорт Нджілі в Леопольдвілі і почав придушення повстання конголезької армії. Не дивно, що уже 14 липня прем'єр-міністр Республіки Конго Патріс Лумумба назвав Бельгію агресором. Дипломатичні відносини з колишньою метрополією були розірвані [15, р. 9].

У наших пошуках джерела інтересу до подій у Конго маємо погодитися із твердженням як американських авторів проекту «Enough!», так і російського дослідника А. Антошина, які стверджують, що Конго опинилося у центрі «холодної війни». США побоювалися, що харизма Лумумби встановили б домінування СРСР у центральній Африці [11; 13]. Напевне, як одна із активних сторін дипломатичного протистояння, СРСР не міг не висміяти політичний провал Штатів після того, як 22 липня Рада Безпеки ООН зажадала від Бельгії вивести війська з території Конго [10].

Список використаних джерел

1. Гуцол А. Геть пута колоніалізму! // Радянська освіта. – 13 грудня 1958. – №50. – С.4.
2. General Assembly resolution 1044 on The Future of Togoland under British Administration. General Assembly Eleventh Session. – P.24–25. – <http://www.worldlii.org/int/other/UNGARsn/1957/8.pdf>
3. Ghana: a country study / Federal Research Division, Library of Congress; edited by LaVerle Berry. – 3rd ed.

4. Ostein H. Rolandsen. Discourses of violence in the transition from colonialism to independence in southern Sudan, 1955–1960. *Journal of Eastern African Studies*. Volume 8, 2014 – Issue 4: Politics and violence in eastern Africa: the struggles of emerging states, c.1940–1990. – P.609–625
5. Mairi Stewart MacDonald. The Challenge of Guinean Independence, 1958–1971. A thesis submitted in conformity with the requirements for the degree of Doctor of Philosophy Graduate Department of History University of Toronto, 2009. – 287 p.
6. Гончарова Т. Н. История французского колониализма: Актуальные проблемы изучения. Часть I: История колониальных империй Франции: Учебное пособие. – Санкт–Петербург, 2013. – 92 с.
7. Фурсов К. А. Деколониация Афро–Азиатского мира: предпосылки, этапы, модели // Восток (Oriens). – 2015. – №2. – С.5–18.
8. Воробйов Б. Народ Конго не закувати в кайдани колониалізму! // Радянська освіта. – 27 липня 1960. – №60. – С.2.
9. Colonialism in the Congo: Conquest, Conflict, and Commerce. Choices for the 21st Century Education Program. the Thomas J. Watson Jr. Institute for International Studies at Brown University. –<http://projects.ecfs.org/eastwest/Readings/CongoSim.pdf>
10. Евдокимов И. Демократическая Республика Конго: «сердце Африки» – страна Патриса Лумумбы. К 55–летию установления дипломатических отношений // Международная жизнь. – №6–2015. – <https://interaffairs.ru/jauthor/material/1313>
11. The Democratic Republic of the Congo Roots of the Crisis. The Enough Project – http://www.enoughproject.org/files/pdf/crisis_roots_congo.pdf
12. Хохлов Н. Патрис Лумумба. – Москва: Молодая гвардия, 1971. – 272 с.
13. Антошин А. В. Режим Патриса Лумумбы в Конго: взгляд российских эмигрантов // Уральское востоковедение. – Екатеринбург: Изд–во Урал. ун–та, 2007. – Вып.2. – С.153–156. – <http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/4888/2/uv-2007-17.pdf>
14. Crawford Young M. Post–Independence Politics in the Congo. *Transition* No.26 (1966). – P.34–41. – <http://www.jstor.org/stable/2934325>
15. Turner Thomas. The Congo Wars: Conflict, Myth, and Reality (2nd ed.). – London: Zed Books, 2007. – 243 p.

References

1. Gucol A. Get' puta kolonializmu! // Radjans'ka osvita. – 13 grudnja 1958. – №50. – S.4.
2. General Assembly resolution 1044 on The Future of Togoland under British Administration. General Assembly Eleventh Session. – P.24–25. –<http://www.worldlii.org/int/other/UNGARsn/1957/8.pdf>
3. Ghana: a country study / Federal Research Division, Library of Congress; edited by LaVerle Berry. – 3rd ed.
4. Ostein H. Rolandsen. Discourses of violence in the transition from colonialism to independence in southern Sudan, 1955–1960. *Journal of Eastern African Studies*. Volume 8, 2014 – Issue 4: Politics and violence in eastern Africa: the struggles of emerging states, c.1940–1990. – P.609–625
5. Mairi Stewart MacDonald. The Challenge of Guinean Independence, 1958–1971. A thesis submitted in conformity with the requirements for the degree of Doctor of Philosophy Graduate Department of History University of Toronto, 2009. – 287 p.
6. Goncharova T. N. Istorija francuzskogo kolonializma: Aktual'nye problemy izuchenija. Chast' I: Istorija kolonial'nyh imperij Francii: Uchebnoe posobie. – Sankt–Peterburg, 2013. – 92 s.
7. Fursov K. A. Dekolonizacija Afro–Aziatskogo mira: predposylki, jetapy, modeli // Vostok (Oriens). – 2015. – №2. – С.5–18.
8. Vorobjov B. Narod Kongo ne zakuvaty v kajdany kolonializmu! // Radjans'ka osvita. – 27 lypnja 1960. – №60. – S.2.
9. Colonialism in the Congo: Conquest, Conflict, and Commerce. Choices for the 21st Century Education Program. the Thomas J. Watson Jr. Institute for International Studies at Brown University. –<http://projects.ecfs.org/eastwest/Readings/CongoSim.pdf>
10. Evdokimov I. Demokratskaja Respublika Kongo: «serdce Afriki» – strana Patrisa Lumumby. K 55–letiju ustanovlenija diplomatskikh otnoshenij // Mezhdunarodnaja zhizn'. – №6–2015. – <https://interaffairs.ru/jauthor/material/1313>
11. The Democratic Republic of the Congo Roots of the Crisis. The Enough Project – http://www.enoughproject.org/files/pdf/crisis_roots_congo.pdf
12. Hohlov N. Patris Lumumba. – Moskva: Molodaja gvardija, 1971. – 272 s.

13. Antoshin A. V. Rezhim Patrisa Lumumby v Kongo: vzgljad rossijskikh jemigrantov // Ural'skoe vostokovedenie. – Ekaterinburg: Izd–vo Ural. un–ta, 2007. – Вып.2. – С.153–156. – <http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/4888/2/uv-2007-17.pdf>

14. Crawford Young M. Post–Independence Politics in the Congo. *Transition* No.26 (1966). – P.34–41. – <http://www.jstor.org/stable/2934325>

15. Turner Thomas. The Congo Wars: Conflict, Myth, and Reality (2nd ed.). – London: Zed Books, 2007. – 243 p.

Lukyanenko O. V., Ph.D. in History, Senior lecturer in Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Ukraine, Poltava), lukyanenko.ov@gmail.com

«Caricature wars» in the educational media of the Ukrainian SSR of the «thaw» period (1953–1964) (P.5)

The article illustrates the accents that profile press of the period of de–Stalinization (1953–1964) was arranging for teachers of the UkrSSR in the sphere of international politics through a specific form of influence on consciousness – cartoons. Application of the method of content analysis helped to illustrate the interpretation of teachers and students of higher educational institutions of the world order and their evaluation of developments in the international arena; as well as to identify meaningful participation of teachers in the «cold war». The paper is written within the research work «Regional dimension of the everyday culture of Ukraine of XVIII–XX centuries» of the Department of Cultural Studies of PNP.

Keywords: every–day life, international politics, caricature, higher pedagogical school, de–Stalinization.

* * *

УДК 930(73):94(470+571)«1861»

Савчук А. А.,
аспірант кафедри всесвітньої історії, Інститут історії,
етнології і права Вінницького державного педагогічного
університету ім. Михайла Коцюбинського
(Україна, Вінниця), savchuk–tolia@yandex.ru

**СЕЛЯНСЬКА РЕФОРМА 1861 Р. В РАДЯНСЬКІЙ
ІСТОРИОГРАФІЇ 1950–Х – 1960–Х РОКІВ**

Мета статті полягає у представленні особливостей історіографічної ситуації, яка склалася в радянській історичній науці на межі 1950–х–1960–х років щодо осмислення причин і механізмів соціального переходу в історії Російської імперії середини XIX ст.

Представлені основні характеристики книг і статей, які ілюструють післявоєнну радянську історіографію питання селянської реформи в 1861 р. Темі, підняті в цих дослідженнях: функціонування адміністративних органів, революційний рух, розвиток політичних партій та інші.

В процесі дослідження було використано загальнонаукові методи: порівняльно–історичного і системного аналізу та спеціальний метод історичного дослідження – аналіз нормативно–правових документів.

Проаналізовано північні історіографічні концепції реформи. Розглядається динаміка ключових проблемних вузлів дослідження Селянської реформи 1861 р.

Особливий акцент робиться на дослідження, в яких висвітлено діяльність та історичне значення Головного Комітету із селянської справи та окремих його членів у питанні підготовки реформи та втілення її в життя.

Ключові слова: Селянська реформа 1861 р., Росія, 1861, Головний Комітет із селянської справи, кріпацтво, Олександр II, історіографія СРСР, Маніфест 19 лютого.

Відміна кріпосного права стала переломним моментом російської історії – саме так розцінювали ситуацію як сучасники тих подій, так і радянські історики. Подана радянською історичною наукою оцінка причин, передумов, ходу і наслідків реформи потребує ретельного вивчення та переосмислення, оскільки дана проблема висвітлювалася ними не завжди об'єктивно.

У 1950–х – 1960–х роках історична наука збагатилася цілою низкою вагомих досліджень з проблем вивчення причин, ходу та наслідків селянської реформи 1961 року. З нашого погляду, на це мали вплив два фактори: період «відлиги», що обумовив посилений інтерес до сільського господарства в цілому, та 100–річчя з проведення селянської реформи.